

III МІЖНАРОДНИЙ
КОНГРЕС
УКРАЇНІСТІВ

Харків, 26—29 серпня 1996

III INTERNATIONAL
CONGRESS
OF UKRAINIAN
STUDIES

**ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
БІБЛІОГРАФІЯ
ІНФОРМАТИКА**

ХАРКІВ
1996

ББК 83
Л 64

У книзі друкуються тексти наукових доповідей з літературознавства, бібліографії та інформатики на III Міжнародному конгресі українців

Упорядник і відповідальний редактор тому
доктор філологічних наук, професор Олекса Мишанич

Л 4603010000—19 На замовл.
96

ISBN 966-526-016-2

© Автори, 1996

ла для української культури, сьогодні практично невідоме. Огульно звинувачений у 1950 р., В. Костенко провів шість тяжких років у таборах ГУЛАГу. І хоча в 1956 р. В. Костенко був реабілітований, ще довго діяла заборона на виконання його творів. Композитор помер у 1960 р. цілком забутий своїми сучасниками.

На жаль, значна частина спадщини В. Костенка не опублікована і зберігається в рукописах. Фонд В. Костенка складається з рукописів опер, симфонічних та камерно-інструментальних творів (Ф. 328.— Оп. 71.— Од. зб. 1—27), соло-співів на слова Лесі Українки, хорових творів та обробок народних пісень (Од. зб. 32—37). Філософські погляди видатного композитора викладені ним в автобіографічній повісті «Моє життя», у творах «Пророк Дажбога» і «Матерія — життя — людина» (Од. зб. 39—41. Введення до наукового обігу спадщини Валентина Костенка значно збагатить українську музичну культуру.

Одним з найважливіших напрямів своєї діяльності по інформаційному пошуку та дослідженню документів музичної україніки Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського вважає роботу по введенню нових джерел до культурного обігу і ознайомленню громадськості з найціннішими пам'ятками національного музичного мистецтва.

Традиційними стали виставки з фондів НБУ ім. В. Вернадського, присвячені ювілейним датам, де вперше експонуються нові документи музичної україніки. У 1995 р. були проведені фестивалі та виставки в приміщенні Національної опери України «Борис Лятошинський та українська культура» (січень) — до 100-річчя від дня народження, «Максим Березовський та музична культура XVIII ст.» (жовтень) — до 250-річчя від дня народження, «Валентин Костенко: повернення із забуття» (листопад) — до 100-річчя від дня народження, «Григорій Верьовка — видатний диригент, композитор і викладач» (грудень) — до 100-річчя від дня народження. Такі фестивалі стають справжніми народними святами національного мистецтва, стверджують всесвітнє значення української культури.

Шандор Фелдварі (Угорщина)

СТАРОДРУКИ КИРИЛИЧНОГО ШРИФТУ В РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ УГОРЩИНИ

Книгознавчі дослідження стародруків книг кириличного шрифту — особливо літургійного змісту — почалися в Угорщині бібліографією А. Годінки¹, який звернув увагу на те, що дослідження походження цих книг (тобто питання провенієнції), торкаються різних галузей історичних та філософських наук, в то-

му числі історії відносин між угорськими єпископами-меценатами та угорським двором Габсбургів у XVIII ст.² А. Годінка у згаданих працях займався літургійними книгами греко-католицьких парафій та діяльністю російських торговців книгами в Угорщині, а в середині цього століття увага нашої славістики була звернена на фонди угорських бібліотек, в котрі різними шляхами потрапили кириличні книги³.

В першу чергу ними виявилися матеріали Угорського Затисся⁴. Згодом описові роботи охоплювали фонди інших регіонів⁵. У зв'язку з тим, що дослідники не займалися фондами Задунайського краю, кириличні книги Веспремської архієпископської бібліотеки до наших праць залишилися неописаними⁶. Заслугує на увагу те, що дані про російських та українських книготорговців XVIII ст. зустрічаємо не лише в книгах, що в минулому належали греко-католицьким парафіям, але й у книгах із сербських православних парафій. Наприклад, описані нами книги потрапили в м. Веспрем з сербської парафії с. Шошкунт. Записи є лише на книгах, друківаних в українських та російських друкарнях. За виключенням львівського Четвероевангелія 1636 р., записи зустрічаємо у виданнях 1732, 1736, 1740 років⁷. Цей час співпадає з періодом діяльності в Угорщині російських книготорговців, як повідомляє про це А. Годінка⁸. Книги глаголичного друку вперше в нашій країні стали предметом анотованої бібліографії.

Дослідження слов'янського фонду Егерської архієпископської бібліотеки почав Е. Балецький. Він описав рукописний ірмолой, що потрапив в м. Егер з села Шайопалфав (Sajopalfava) і вийшов з-під пера невідомого переписувача, представника української (руської) церковної інтелігенції XVIII ст.⁹.

Каталог стародруківаних книг кириличного чи глаголичного шрифтів Егерської архієпископської бібліотеки містить 48 позицій-описів книг, виданих до 1820 р. Серед книг пізнішого часу привертає увагу «Одеський Альманах на 1840 год». Бібліографічною рідкістю є перше видання Супрасльської друкарні — Службник 1695 р.¹⁰. Крім Егерського примірника в угорських бібліотеках відомий ще один, дефектний, без колофону¹¹. Супрасльські василіяни почали свою друкарську діяльність у Вільні, потім перенеслися в Супрасль, де друкарня працювала з 1695 по 1803 р.¹². У зв'язку з цим прийнято позначення Вільно-Супрасль, 1692—1695 рр.¹³. Унікальним раритетом є московська Тріодь 1766 р.¹⁴. Примірник Егерського архієпископства є єдиним відомим на сьогодні повним¹⁵. За винятком Народної бібліотеки ім. Ференца Сейчені, Егерська єпископська бібліотека є єдиною в Угорщині, де зберігаються книги глаголичного друку. Всі — хорватського типу¹⁶.

Питання походження стародруківаних кириличних та глаголичних книг Егерської архієпископської бібліотеки на сьогодні вивчено не повністю.

Враховуючи загострення відносин між егерською римо-католицькою та мукачівською греко-католицьким єпархіями у XVIII ст., важко припустити, що кириличні літургійні книги залишилися б в м. Егер після греко-католицьких семінаристів,

а тим більше, що всі видання російських та українських друкарень потрапили туди цим шляхом, хоч така думка й зустрічається в літературі¹⁷. Ми вважаємо, що потрібно враховувати всі фактори, що існували при формуванні бібліотеки. У 70—80-ті рр. XVIII ст. єпископом К. Естергазі була упорядкована колекція книг, що тепер називається Егерською архієпископською бібліотекою. Вона увібрала в себе багаті зібрання спеціальної літератури з різних галузей наук.

Збирацька робота каноніка І. Баттьяні охоплювала північну та східну частини Угорщини, де могли бути літургійні книги кириличного друку, адже це райони, на яких проживали греко-католики¹⁸.

Заслужують на увагу покрайні записи, хоч вони в більшості випадків не дають прямої інформації про шляхи надходження книг в м. Егер. Є тридцять три записи у вісімнадцяти книгах. Запис на Псалтирі 1743 р. свідчить про те, що власник був співаком Києво-Печерської лаври у 1740-х роках, а книга потрапила в м. Егер від його сина¹⁹.

Лукач Габіна був власником супрасльського Службеника 1692—1695 рр. На титульному аркуші, латиною, чорним чорнилом написано: Lucas Habina. Це вказує на людину, відому під угорським іменем Habina Lukacs, під українським же Лука Габіна. Під час суперечок між егерським римо-католицьким та мукачівським греко-католицьким духовенством Габіна виявився переконаним прибічником егерського єпископа. За його гострі висловлювання проти мукачівських греко-католицьких єпископів М. Ольшавського та І. Брадача останній засудив його до ув'язнення в монастирі с. Мистіце. Габіна втік в м. Егер, де викладав літургійну «фруську» мову греко-католицьким семінаристам в егерській духовній семінарії²⁰.

Нам вдалося знайти опис майна Л. Габіни разом з усіма документами, що відносяться до його смерті²¹. Оскільки інвентар написано латинською мовою та не вказано час та місце видань, до визначення номерів повернемося після подальших досліджень. Однак вже зараз можна констатувати, що Л. Габіна був власником різних літургійних книг уніатської або православної церкви, напр. *Breviarium Ruthenicum*, що означає Часослов.

У Веспремській архієпископській бібліотечі зберігається 9 кириличних стародруків, а з них 7 — українського друку XVII—XVIII ст.²²

Записи вказують на те, що більшість книг були власністю сербського православного священика Павла Ілліча Шошкута, а точніше — власністю його парафії. За винятком львівського Четвероєвангелія 1636 р., записи зустрічаємо у виданнях XVIII ст., а саме 1732, 1736, 1740 років. Цей час співпадає з діяльністю в Угорщині українських та російських торгівців книгами, про яких повідомляв А. Годінка²³.

В південнослов'янських виданнях записи не зустрічаються. Як відомо, серби принесли зі собою свої богослужбові книги, тобто вони куплені не на території Угорщини.

- ¹ *Hodinka Antal*. Erdélyben és Oláhországban megjelent ó-szlváv nyomtatványok // Magyar Könyvszemle, 15.— 1890.— 1—2.— С. 106—126.
- ² *Hodinka Antal*. A Munkácsi görög-katholikus püspökség története.— Budapest, 1909.— С. 787—814; Його ж. Muszka könyvtárusok hazánkban 1711—1771 // Emlékkönyv gróf Klebersberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére.— Budapest, 1925.— С. 427—436.
- ³ *Ойтози Эстер*. Фонды книг кирилловской печати XVI—XVIII вв. нескольких библиотек Венгерской Народной Республики // Федоровские чтения, 1980.— М., 1984.— С. 123—125. Földvári Sandor. Hodinka Antal és a magyarországi cirill könyvéset // Hodinka — Emlékkönyv.— Nyiregyháza, 1993.— С. 295—301.
- ⁴ *Gottesman Dorothea*. Slawische Bücher in dem Bibliotheken der reformierten Kollegien in Debrecen und Sárospatak bis 1850.— Debrecen, 1962. Вона ж. Slawische Bücher der Universitätsbibliothek in Debrecen bis 1850.— Debrecen, 1963. Ojtozi Eszter. Kirchengslawische Bücher aus der Klosterbibliothek zu Máriapócs.— Debrecen, 1977; Ibid., 1979. Вона ж. Slawische und Slawen betreffende alte Drucke der Universitätsbibliothek zu Debrecen.— Debrecen, 1987.
- ⁵ *Ojtozi Ester*. Kárpáti László. Kyrillische Bücher in Miskolc, Nyiregyháza und Paulinerbibliothek zu Budapest.— Debrecen, 1987. Földvári Sándor. Adalékok az Egri Főegyházmegeyei Könyvtár cirill és glagolita nyomtatványainak proveniencia — kérdéséhez // Magyar Könyvszemle.— 108.— 1992.— 2.— С. 169—173.
- ⁶ *Földvári Sándor*. Adatok Habina Lukács egri könyvtárol // Debreceni Slavisztikai Füzetek.— 3.— Debrecen, 1996.— С. 51—55; Фельдвари Шандор, Ойтози Эстер. Кирилловские книги Веспремской архиепископской библиотеки и южнославянская миграция в селе Шошкшт // Studia Slavica Savariensis.— 1995.— № 4.
- ⁷ *Földvári Sándor*. Adalékok a Veszprémi Erszeki Könyvtár régi cirill könyveinek proveniencia — kérdéséhez // Magyar Könyvszemle.— 110.— 1994.— № 3.— С. 307—314.
- ⁸ *Hodinka Antal*. A Munkácsi görög-katholikus püspökség története.— С. 787—814; Його ж. Muszka könyvtárusok hazánkban.
- ⁹ *Балецкий Эмил*. Эгерский рукописный приологий // Studia Slavica ASH. — 1958.— № 3—4.— С. 293—323.
- ¹⁰ *Фельдвари Шандор, Ойтози Эстер*. Кирилловские и глаголические книги Эгерской архиепископской библиотеки.— Дебрецен, 1992.
- ¹¹ *Ойтози Эстер*. Славянские и румынские книги кирилловской печати библиотеки греко-католической духовной академии (г. Ньиредьбгаза, Венгрия).— Дебрецен, 1985.
- ¹² *Gubrzyńska-Leonarczyk Maria*. Oficyna supraska 1695—1802.— Warszawa, 1993.
- ¹³ *Лабынцев Ю. А.* Кирилловские издания, супрасльской типографии.— М., 1978.
- ¹⁴ *Фельдварт Шандор, Ойтози Эстер*. Кирилловские и глаголические книги Эгерской архиепископской библиотеки.— № 35.
- ¹⁵ *Петров С., Бирюк Я., Золотарь Т.* Славянские книги кирилловской печати XV—XVIII вв.— К., 1958.— № 908; *Зернова А. С., Каменева Т. Н.* Сводный каталог русской книги кирилловской печати XVIII века.— М., 1968.
- ¹⁶ *Фельдвари Шандор, Ойтози Эстер*. Кирилловские и глаголические книги Эгерской архиепископской библиотеки.— № 2, 3. Там помилка: рік видання правильно 1741.— № 12.
- ¹⁷ *Ойтози Эстер*. Фонды книг кирилловской печати XVI—XVIII вв. нескольких библиотек Венгерской Народной Республики.

¹⁸ *Földvári Sándor*. Adalékok az Egri Főegyházmezei Könyvtár cirill és glagolita nyomtatványainak provenienciája — kérdéséhez.

¹⁹ *Földvári Sándor*. Hodinka Antal és a magyarországi cirill könyvészet. С. 299.— № 2.

²⁰ *Дулишкович Иоанн*. Исторические черты угро-русских.— Тетрадь III.— Унгвар, 1877.— С. 173.

²¹ *Földvári Sándor*. Habina Lukács, a görög-katolikusok tanára // *Hevesi Napló*.— 2.— 1992.— № 3.— С. 23—24.

²² *Фельдвару Шандор, Ойтози Эстер*. Кирилловские книги Веспремской архиепископской библиотеки и южнославянская миграция в селе Шошукт.

²³ *Hodinka Antal*. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. Його ж. Muszka könyvtárusok hazánkban 1711—1771.

Юрій Добчанський (США)

УКРАЇНІКА В ТЕРМІНОЛОГІЇ БІБЛІОТЕКИ КОНГРЕСУ: РОЗВИТОК СЛОВНИКА З УКРАЇНОЗНАВСТВА

За останніх п'ять років Україна привернула увагу засобів масової інформації та видавничого світу. Минуле десятиліття стало свідком швидкого розвитку і поступу українознавчих студій у ширший науковий світ. Щороку відбуваються численні конференції та з'їзди, влаштовані національними та міжнародними товариствами україністів. Усе частіше українська тематика займає провідне місце під час наукових зустрічей, не пов'язаних з україністикою чи славістикою. Крім книжкової продукції України, у видавництвах американських і канадських університетів постійно з'являються праці з української тематики. Збільшується кількість спеціалістів, які цікавляться українською проблематикою, хоча самі не мають глибшого знання про Україну. Для звичайних читачів-неспеціалістів доступ до україніки також важливий. Щоб усім їм дати змогу знайти відповідні джерела, необхідно провести стандартизацію термінів, що стосуються україніки. Швидкий розвиток видань в електронній формі вимагає розв'язання проблеми кращого предметного доступу і точнішого підходу до безлічі джерел інформації¹.

У моїй доповіді я хотів звернути увагу на деякі практичні проблеми удосконалення і розвитку стандартів офіційно прийнятої термінології. Не входитиму ні в подробиці оформлення її документації, ані в тему прикладної каталогізації. Каталогізація є настільки суб'єктивна й залежна від службових потреб даної бібліотеки, що вичерпне обговорення її вимагає окремої статті. Тим більше, справа усучаснення і виправлення помилок в існуючих бібліографічних записях залежатиме від бажання і фінансових можливостей дирекції кожної бібліотеки. Отож,

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ
УКРАЇНІСТІВ
РЕСПУБЛІКАНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
УКРАЇНОЗНАВЦІВ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
НАУК УКРАЇНИ
ПІВНІЧНО-СХІДНИЙ НАУКОВИЙ
ЦЕНТР НАН УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ
і.м. ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ і.м. Т.Г.ШЕВЧЕНКА

**ТРЕТІЙ
МІЖНАРОДНИЙ
КОНГРЕС
УКРАЇНІСТІВ**

26—29 серпня 1996 р.

**ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
БІБЛІОГРАФІЯ
ІНФОРМАТИКА**

Доповіді та повідомлення

ХАРКІВ
1996